

A partnerbántalmazás a nők elleni erőszak egy fajtája

Bevezető

Ez az esszé általános bevezetés a partnerbántalmazás és a nők elleni erőszak területére az ezekkel a témákkal most ismerkedő olvasó számára. Célja, hogy érzékeltesse, a partnerbántalmazás nem egyszerűen a házaspárok közötti viszály, nem is azért létezik, mert a férfiak erősebbek, és ezért verekedéssel kezelik a problémákat, hanem hogy részét képezi a nők elleni diszkrimináció és a nők elleni erőszak szélesebb jelenségköreinek. Ahogy a cím is utal rá, a partnerbántalmazás a nők elleni erőszak egyik fajtája, a nők elleni erőszak pedig a nők elleni diszkrimináció fajtája. Így a nők elleni erőszak nem egyszerűen nők ellen elkövetett erőszak, hanem a nők hátrányos helyzetét létrehozó és egyben fenntartó erőszak, vagyis a férfiak nők feletti uralmának eszköze.

Az utóbbi években a közvélemény, a szakemberek és a jogalkotók felől is egyre nagyobb figyelem irányul a nők elleni erőszak, a családon belüli erőszak és a partnerbántalmazás témájára. Egyre inkább világossá válik, hogy csak Magyarországon nők százezreinek életét megkeserítő, súlyos társadalmi problémáról van szó. Ez az esszé azzal kíván hozzájárulni a partnerbántalmazásról szóló társadalmi vitához, hogy alapvető ismereteket foglal össze, illetve elméleti szempontot nyújt a partnerbántalmazás megismeréséhez.

Az esszé először tisztázza a partnerbántalmazás és a nők elleni erőszak, és általában az erőszak fogalmát, majd rátér a nők elleni erőszak jelenségének bemutatására. Állást foglal abban a kérdésben, hogy miért nők elleni erőszakra beszélünk, nem pedig olyan erőszakra, amely véletlenül nők ellen nyilvánul meg. Bemutatja a nők elleni erőszakra szóló statisztikákat, amelyek arra hívják fel a figyelmet, hogy széles tömegeket érintő társadalmi problémával állunk szemben. Kitér arra, hogy a nők elleni erőszak milyen kapcsolatban áll az egyéb alacsony státuszú csoportok elleni erőszakkal és a nők elleni diszkriminációval. Ez után rátér a partnerbántalmazás témájára, amelyet a nők elleni erőszak egyik fajtájaként kezel. Bemutatja a legfontosabb statisztikai adatokat és a partnerbántalmazás megnyilvánulási formáit. Az esszé további olvasmányok ajánlásával zárul.

A nők elleni erőszak

Mi a nők elleni erőszak?

A „nők elleni erőszak” kifejezés bármely, a nő nemén alapuló olyan cselekedetet jelent, amely testi, szexuális vagy pszichológiai sérülést vagy szenvedést okoz, vagy valószínűleg azt okoz, ideértve az azzal való fenyegetést, a kényszerítést vagy a szabadság korlátozását függetlenül attól, hogy nyilvános vagy magánéletben történik-e.

ENSZ Pekingi nyilatkozat¹

Az ENSZ 1995-ös fenti definíciójával szó szerint megegyezik az Európa Tanács meghatározása², így méltán tekinthető a nemzetközi kormányközi szervezetek által használt erőszak-definíciónak. Érdekes egy kicsit elidőzni ennek a definíciónak az értelmezése felett, mert rajta keresztül bemutatatható a nők elleni erőszak több fontos vetülete. A szöveg elismeri, hogy a nők elleni erőszak nemcsak fizikai lehet: felhívja a figyelmet a nők ellen oly gyakran elkövetett szexuális és lelki erőszakra. Ehhez azt tehetjük hozzá, hogy a legtöbb pszichológiai elemzés szerint a fizikai és szexuális erőszak egyben mindig lelki erőszakot is jelent. A testi erőszaknak nemcsak az a hatása, hogy a nőnek fizikai sérülései lesznek, hanem az is, hogy

rettegni fog az elkövetőtől, általában megrendül a világ biztonságosságába vetett bizalma, vagy az elkövető helyett ő fogja szégyellni magát. A szexuális erőszak közben sok nő halálfélelmet él át, utána pedig súlyos szégyenérzete, büntudata vagy akár öngyilkossági készletései lehetnek.³

Fontos eleme a meghatározásnak, hogy a nők elleni erőszaknak a nő magánéletében előforduló formáit is erőszaknak ismeri el. Míg a férfiak elleni erőszakot általában nyilvános területen követik el (pl. kocsmai verekedés), addig a nők elleni erőszakot nagyobb részt a nők hozzátartozói, például partnerei követik el.⁴ Ezért nagy előrelépés, hogy ez a definíció elismeri a privát szférában elkövetett erőszakot is. Azért fontos ez, mert sok európai országban nem olyan régen még a törvények gyakorlatilag a férfi vagyontárgyának tekintették a nőt azzal, hogy nem ismerték el nemi erőszaknak a házasságon belüli nemi erőszakot. Magyarországon a feleség akarata ellenére elkövetett nemi erőszakot egészen 1997-ig nem tekintette nemi erőszaknak a törvény, kiszolgáltatva a magyar nőket férjük uralmának.⁵ A fenti definíció világosan kimondja, hogy az erőszak akkor is erőszak, ha a családban vagy a partnerkapcsolatban történik, és hogy egyik embernek sincs joga a másik felett uralkodni.

Miért nők elleni?

A definícióból nem derül ki, hogy az ENSZ és az Európa Tanács mit gondol arról, miért kell a nők elleni erőszakkal az erőszak többi formái mellett külön foglalkozni. Arról van-e szó, hogy sok mindenki ellen, így a nők ellen is követnek el erőszakot, és ezen az alapon férfiak elleni erőszakra is beszélhetnénk? Vagy pedig az a helyzet, hogy a nők elleni erőszak különleges, a nők ebben a tekintetben különböznek a férfiaktól? Az ENSZ Pekingi nyilatkozatának szövege azonban világosan fogalmaz e tekintetben: „A nők elleni erőszak a férfiak és nők közötti hatalmi viszony [...] egyenlőtlenségének megnyilvánulása, amely viszony ahhoz vezetett, hogy a férfiak uralkodnak a nők felett és diszkriminálják őket, valamint akadályozzák a nőket a teljes érvényesülésben”.⁶ Az ENSZ szerint tehát a nők elleni erőszak nem egyszerűen erőszak nők ellen, hanem annak megnyilvánulása, hogy egy társadalmi csoport – a férfiak – uralkodnak egy velük szemben hátrányban levő csoport – a nők – felett. Nem egyszerűen arról van tehát szó, hogy az emberek általában erőszakosak egymással, és a nők elleni erőszak az erőszaknak az a fajtája, amikor ez véletlenül nők ellen irányul. Ez a nemzetközi dokumentum világosan kimondja, hogy a nők elleni erőszak során egy társadalmi csoport szisztematikusan uralkodik a másik felett. Arról is egyértelműen nyilatkozik, hogy a nők elleni erőszak elkövetői férfiak.

Erőszak kontra agresszió

Általában a köznyelv nem tesz különbséget az agresszió és az erőszak szavak jelentése között, ez az esszé azonban következetesen megkülönbözteti őket. Míg az agresszió általában bármilyen olyan szándékos cselekedet, amelynek az a célja, hogy a másik személynek szenvedést vagy sérülést okozzon, az erőszak az az agresszív cselekedet, amelynek az a célja, hogy a másik személy vagy társadalmi csoport feletti uralmat létrehozza, vagy fenntartsa.⁷ Ebben az értelemben használja az ENSZ és az ET is az erőszak kifejezést. Az agresszió úgy általában célozhat sok mindent, például az élet vagy az utódok védelmét. Az erőszak azonban a mások feletti hatalom fenntartásának, illetve megszerzésének eszköze.

Strukturális erőszak

Abban a tekintetben, hogy a nők elleni erőszak a férfiak nők feletti hatalmának fenntartását szolgálja, e jelenség hasonlít az egyéb hátrányos helyzetű csoportok elleni erőszakhoz.

Például amikor egy roma nőt megfelelő tájékoztatás nélkül sterilizál egy általában fehér férfi orvos, ennek az erőszaknak az a hatása, hogy a roma nő a későbbiekben nem mer majd egészségügyi szolgáltatásokat igénybe venni. Sőt, más roma nők, vagy akár roma férfiak is, akik erről értesülnek, félni fognak a fehér orvosoktól – okkal. Ez végül ahhoz vezethet, hogy a romák nem vagy kevésbé veszik igénybe a nekik állampolgárként járó egészségügyi és más szolgáltatásokat, hamarabb betegszenek meg, akár hamarabb meg is halnak – vagyis másodrangú állampolgárokká válnak.

Ugyanez a hatása a nők elleni erőszaknak: kijelöli a nők, mint másodrendű állampolgárok helyét. A kényszersterilizált roma nők esetéhez az is hozzátartozik, hogy sosem a roma férfiak herevezetékét kötik el, hanem mindig a nőket kezelik tárgyként az (általában fehér férfi) orvosok. Így egyben azt az üzenetet is hordozza ez az erőszakforma, hogy a nő az, akinek a testében kérdés nélkül más (általában férfi) orvosok matathatnak – a nő a másodrendű állampolgár. Egyetlen roma férfinak sem kell attól tartania, hogy a megkérdezése nélkül sterilizálják, ez csak roma nőkkel történik meg, és ezt minden roma nő tudja.

Hasonlóan, ha egy nőt sötétedés után megtámadnak az utcán, nemcsak ő fog éjszaka félni, hanem minden olyan nő, aki hall az esetről. Ha egy nő után füttyögnek az építkezési munkások, és ily módon fenyegetik az erőszakkal, akkor nemcsak ő fog félni a munkásoktól, hanem a többi nő is. Ha egy nőt megver a férje, nemcsak ő fog félni tőle. Azok a nők, akiket nem ver a férjük, hálásak lesznek a férfinak ezért, és cserébe a családi békéért elmosogatnak, kivasalnak, főznek saját, munkahelyi munkájuk elvégzése után. „Tulajdonképpen nem panaszkodhatok” gondolják majd, „más nőknek sokkal rosszabb sors jut.” A férfinak soha nem kell még csak a hangját sem felemelnie, mert a nő e nélkül is tudja a többi nő példájából, hogy másodrendű állampolgár, és örülnie kell, ha nem verik meg. Az egyik nő elleni erőszak tehát így befolyásolja az összes többi nő helyzetét. Ezért nem tekinthető az egyedi nő elleni erőszak egyszerűen csak egy olyan ember elleni erőszakos cselekménynek, aki történetesen nő.

A nők és a különböző egyéb hátrányos helyzetű csoportok elleni erőszakot szokás strukturális erőszaknak nevezni. Ez pusztán arra az elemzésre utal, hogy a nők elleni erőszak a bevett társadalmi rend fenntartását eredményezi és célozza. Mivel a legtöbb kultúrában a nők hátrányos helyzetben vannak a férfikkal szemben, és a férfiak hatalmát diszkriminatív törvények, hagyományok és gyakorlat védi, az egyes nők ellen elkövetett erőszak az egyes férfiak hatalmának fenntartása mellett egyben általában a férfiak nők feletti hatalmát, vagyis az általános társadalmi berendezkedést (strukturát) is támogatja.

A nők elleni erőszak példái

A nők elleni erőszak a nők teljes életciklusán átívelő jelenség, amelynek különböző fajtáit az alábbi táblázatban foglalta össze az Egészségügyi Világszervezet.

1. táblázat	
A nők elleni erőszak fajtái a nők élete folyamán a WHO szerint ⁸	
Életszakasz	Erőszak fajtája
Születés előtt	a születendő gyermek neme miatti abortusz; a terhesség alatti bántalmazás hatása a gyerekekre
Csecsemőkor	leánycsecsemők meggyilkolása; fizikai, szexuális és lelki erőszak

Gyerekkor	gyermekházasság; a női nemi szerv csonkolása; szexuális és lelki zaklatás; incesztus; gyerekprostitúció és pornográfia
Serdülőkor és Felnőttkor	randevún és udvarlás címén elkövetett erőszak (pl. savval való leöntés és randevún elkövetett nemi erőszak); gazdasági eszközökkel kikényszerített szex (pl. iskolás lányok szexuális kapcsolata idősebb és gazdagabb férfiakkal a tandíj megszerzése érdekében); incesztus; munkahelyi szexuális bántalmazás; szexuális zaklatás; prostitúcióra és pornográfiára való kényszerítés; nőkereskedelem; partnerbántalmazás; házasságon belüli nemi erőszak; hozománygyilkosság; partnergyilkosság; lelki terror; fogyatékos nők bántalmazása; terhességre kényszerítés
Öregkor	öngyilkosságra kényszerítés, vagy az özvegy nők meggyilkolása gazdasági indokból; szexuális, fizikai és lelki bántalmazás

Az itt bemutatott erőszakfajták közül pár egzotikusnak tűnhet, bár érdemes vigyázni azzal, miről gondoljuk, hogy csak távoli országokban fordul elő. Például nincsen adat arról, hogy a magyar lakosság körében milyen gyakori a születendő gyermek neme miatti abortusz, és Európában is létezik bizonyos vallási vagy kulturális közösségekben a leánycecsemők nemi szervének csonkítása. Így tehát mégoly különlegesnek tűnő erőszakformák is létezhetnek akár a közelünkben is.

A felsorolt erőszakformák közül több olyan is van, amelyet nagyon kevés kivételtől eltekintve csak férfiak követnek el nők ellen. Ilyen a prostitúcióra és a pornográfiára való kényszerítés, illetve a prostituáltak és a pornográfia használata, a nemi erőszak és a szexuális zaklatás. Azokban az országokban, ahol ez az erőszak bevett formája, gyakorlatilag csak nőket öntenek le férfiak savval, ölnek meg a hozomány megszerzése után, vagy ölnek meg vagy kényszerítenek házasságra falusi közösségek, amikor a nő férje meghal. Ugyanakkor a legtöbb erőszakformára képesek lennének a nők is, mégsem hallunk olyat, hogy egy férfit zaklatna a női főnöke szexuálisan, vagy férfiakat nők prostitúcióra kényszerítenének. Logikus ezért az a már kifejtett feltételezés, hogy a férfiak azért követik el az erőszakot a nők ellen, mert lehetőségük van visszaélni a nők alacsonyabb társadalmi státuszával. Ahogy a partnerét bántalmazó férfi tudja, hogy a rendőrség nem jön ki, amíg vér nem folyik, a feleségét a hozomány megszerzése után megölő pakisztáni férfi is tisztában van vele, hogy el lehet tussolni az ügyet. A férfiakat tehát társadalmi hagyományok támogatják a nők elleni erőszak elkövetésekor, és azt a hasznot húzzák belőle, hogy több hatalmuk lesz a családi, politikai, helyi vagy gazdasági életben.

A nők elleni erőszak elterjedtsége

Az ENSZ-nek a nők helyzetével foglalkozó szervezete, a UNIFEM szerint a nők elleni erőszak járványszerű méreteket ölt világszerte, és valószínűleg a leggyakrabban előforduló emberi jogi jogsértés.⁹ A probléma súlyát jelzik azok az adatok, amelyek szerint a nők elleni erőszak több életet követel világszerte, mint a közlekedési balesetek és a malária együttevve, vagyis körülbelül ugyanannyit, mint a rák.¹⁰ Különböző becslések szerint évente 700 000 – 2 millió nőt adnak el prostituálnak világszerte. Ez a probléma sem csak a távoli országok baja, ugyanis a rabszolgának eladott nők jelentős része Közép-Kelet-Európából származik.¹¹ Ráadásul Magyarországon belül is működik a nőkereskedelem. Sok prostituált olyan nő, aki elmaradott térségből származik, és akit a munkavállalás lehetőségével kecsegtetve Budapestre csalnak, majd itt megerőszakolják, elveszik az okmányait, és prostitúcióra kényszerítik.

A nők elleni erőszak szélesebb kontextusa: a nők hátrányos megkülönböztetése

A nők elleni erőszak szélesebb kontextusa a nők hátrányos megkülönböztetése. Amint a nők elleni erőszak definíciójánál már kiderült, nem egyszerűen azért beszélünk nők elleni erőszakról, mert a nők ellen nyilvánul meg valamilyen erőszak, hanem mert a nők hátrányos helyzetét fenntartó, alátámasztó strukturális erőszakról van szó. Annak illusztrálására, hogy a nők valóban hátrányos helyzetben vannak Magyarországon és a világon, álljanak itt a TÁRKI és az ENSZ adatai.

A TÁRKI adatai szerint Magyarországon a nők bruttó átlagfizetése a kilencvenes években csak körülbelül 80%-a volt a férfiak fizetésének.¹² Ugyanakkor 1993-ban (és a hetvenes és nyolcvanas években is) a nők körülbelül napi egy órával többet dolgoztak, mint a férfiak (ha a munkahelyen és az otthon, háztartással töltött órákat összeadjuk).¹³

A fizetés egyenlőtlensége mellett a nők a munkahelyi előmenetel területén is hátrányban vannak a férfiakkal szemben. Ahhoz képest, hogy a nők adják a magyar lakosságnak körülbelül a felét, 1992-ben több mint háromszor annyi vezető foglalkozású férfi volt Magyarországon, mint nő.¹⁴ A helyzetet úgy foglalta össze az egyik kutató, hogy „*minél lejjebb megyünk a foglalkozások rangsorában, annál több nőt találunk ezek betöltői között.*”¹⁵

A politikai hatalomból sem részesülnek egyenrangúan a nők. Ha a magyar parlamentre vagy a kormányra gondolunk, világosan látszik, hogy szinte alig vannak jelen nők az ország legmagasabb szintű vezetői között. Ugyanilyen egyenlőtlen a helyzet az alacsonyabb politikai szinten is: a polgármestereknek és az önkormányzati képviselőknek csak 14, illetve 30%-a volt nő 1998-ban.¹⁶

A férfiak jogtalan gazdasági és politikai előnyeiről adnak számot az ENSZ-nek az egész világra vonatkozó statisztikái is. Ezekből megtudhatjuk, hogy a nők világszerte többet dolgoznak, mint a férfiak, hiszen mindenütt ők végzik a házi munka legnagyobb részét. Egyetlen olyan országa sincs a világnak, ahol a nők kevesebbet ne keresnének ugyanannyi és ugyanolyan munkáért, mint a férfiak. A nők a döntéshozói állások kevesebb, mint egy harmadát foglalják el a világ legtöbb országában. Ez alól csak a karibi térség, Kelet-Európa, és egyes Európán kívüli fejlett országok kivételek, de itt is a döntéshozó pozícióknak csak maximum 40%-ában vannak nők.¹⁷

Az ENSZ statisztikák azt is mutatják, hogy a világon a legmagasabb arányban olyan fejlett országokban vannak jelen a nők a politikai döntéshozatalban, mint Hollandia és Új-Zéland, ám ezekben az országokban sem közelítik meg az 50%-ot. Új-Zélandon 1998-ban csupán a kormánytagok 31%-a volt nő, amivel ez az ország a világelső között volt. Más országok általában messze elmaradnak ettől az aránytól: mindössze 16 olyan ország volt 1998-ban, ahol a nők aránya meghaladta a kormányban a 20%-ot, és szintén 16 országban volt a parlamentben 25%-nál több nő.¹⁸

Elmondható tehát, hogy a nők Magyarországon és világon is számos területen hátrányos helyzetben vannak a férfiakkal szemben, például többet termelnek, mint a férfiak, mégis kevésbé részesülnek ezekből a megtermelt javakból. Kevesebb beleszólásuk van közösségeik életébe. Abban a tekintetben hasonlítanak tehát más elnyomott kisebbségekre – például az etnikai kisebbségekre, a melegekre vagy leszbikusokra, a gyerekekre, a fogyatékkal élőkre –, hogy a náluk több hatalommal rendelkező csoport jogtalan előnyökhöz jut velük szemben, illetve elzárja őket bizonyos erőforrásoktól.

Összefoglaló

A nők elleni erőszak tehát a világ minden táján előforduló, súlyos társadalmi probléma. Elkövetői elsősorban férfiak, leggyakrabban a nők közeli hozzátartozói, partnerei. Nem önmagában, más társadalmi jelenségektől elszigetelten történik, hanem olyan társadalmi közegben, amely pénzben és politikai hatalomban mérhető módon értéktelenebbnek tekinti a nőket a férfiaknál. Önmagukban azok az adatok, amelyek a nők diszkriminációjáról árulkodnak, és melléjük téve azok az adatok, amelyek a nők elleni erőszak súlyosságát mutatják, nem bizonyítéka annak, hogy ok-okozati összefüggés van az erőszak és a nők egyéb diszkriminációja között. Mégis logikus feltételezni, hogy ha egy társadalmi csoport ellen erőszak és a diszkrimináció egyéb fajtái is megnyilvánulnak, akkor az erőszak fenntartója és következménye is lehet a diszkrimináció egyéb formáinak. Ezt feltételezi az ENSZ, amikor azt állítja, hogy a nők elleni erőszak ahhoz vezet, hogy a férfiak uralkodnak a nők felett, és akadályozzák őket az önkitaljesítésben. A nők elleni erőszak tehát strukturális erőszak, vagyis fenntartója és megnyilvánulási formája a nők hátrányos helyzetének és diszkriminációjának.

A partnerbántalmazás

A családon belül a férfiak által a nők ellen elkövetett erőszakos bűncselekmények lírására leggyakrabban a *családon belüli erőszak* kifejezést használják. Ez a kiadvány mégis a *partnerbántalmazás* szót használja. Gyakran a családon belüli erőszakba beleértik a gyerekek elleni erőszakot is, illetve egyes kutatók *családi erőszakra* beszélnek, mintha általában a család lenne erőszakos, vagy a családban mindenki mindenkivel egyenlő módon erőszakos lenne. Ezeknél a kifejezéseknél világosabb a partnerbántalmazás kifejezés, amely egyértelműen körülírja, hogy a felnőtt szexuális-érzelmi partnerek vagy volt partnerek közötti erőszakra van most szó. Ennek az esszének a szóhasználatában a partnerbántalmazás magába foglalja a volt partner ellen elkövetett erőszakot is, ugyanis a bántalmazó férfiak gyakran akkor lesznek fizikailag erőszakosak, amikor a nő elválnak, vagy válási szándékát kinyilvánítja. Annyiban mégsem egészen pontos ez a kifejezés, hogy nem jeleníti meg azt a tényt, hogy a partnerbántalmazás férfierőszak, vagyis férfiak követik el nők ellen.

A partnerbántalmazás – mint a nők elleni erőszak egyik leggyakoribb formája – járványszerű méreteket ölt világszerte. Az ENSZ 1991 és 1999 között 25 országból gyűjtött adatai szerint a világ öt kontinensén a nők 5–58%-a válaszolja, hogy volt élete során valamikor olyan kapcsolata, amelyben bántalmazták. Leggyakrabban azonban az adatok 20–40% közé esnek.¹⁹ Hasonlóan, az Egészségügyi Világszervezet egyik 2005-ös felmérésben tíz országban a megkérdezett nőknek minimum 20%-a mondta, hogy, bántalmazták már életében.²⁰ A UNIFEM szerint a világon gyilkosság áldozatává vált nők felét a partnerük vagy volt partnerük öli meg.²¹ Tóth Olga 1999-es magyarországi felmérésben a nők 13,4%-a válaszolta, hogy a férje megverte.²² Ez az adat azonban csak a jelenlegi férjre vonatkozik, és nyilván magasabb lenne, ha a nőket az életük során bármikor ért partnerbántalmazásról kérdezték volna. Az ilyen adatok alapján elterjedt az a becslés, hogy minden 5. nő kerül olyan kapcsolatba élete során valamikor, amelyben a férfi partnere vagy volt partnere bántalmazza. Szintén a partnerbántalmazás elterjedtségét mutatja az az adat, amely szerint hetente egy nőt öl meg a partnere Magyarországon.²³

A nemi erőszak – amelyet leggyakrabban a nő partnere követ el a nő ellen – szintén sokkal elterjedtebb, mint sokan gondolnák. Az Országos Kriminológiai Intézet egy kutatásban próbálta felbecsülni a nemi erőszak elterjedtségét. A kutatók egy felmérést készítettek, amelyből megbecsülték, hogy a ténylegesen elkövetett nemi erőszakok mekkora százaléka

válik ismertté. Ez után az ismertté vált nemi erőszakok számából és a latencia arányából megbecsülték a tényleges nemi erőszakok számát. Ez a kutatás arra jutott, hogy egy évben vélhetőleg 10.000 körüli számú nemi erőszak történik Magyarországon, vagyis napi 27 eset.²⁴

Ki az elkövető?

Ebben a kötetben külön tanulmány foglalkozik azokkal a statisztikai adatokkal, amelyek azt bizonyítják, hogy a partnerbántalmazás elkövetői férfiak, áldozatai nők. Ezeket a statisztikai adatokat úgy lehetne röviden összefoglalni, hogy nem bizonyultak megalapozottnak azok a 70-es években igen elterjedt feltételezések, amelyek szerint a nők ugyanolyan mértékben lennének erőszakosak, mint a férfiak. A partnerbántalmazás áldozatait ellátó szolgáltatókhoz mintegy 95%-ban nők fordulnak. A reprezentatív felmérések kellő módszertani körültekintéssel végezve azt mutatják, hogy a bántalmazó kapcsolatokban a nők inkább önvédelemből, a férfi provokációjára válaszul és egyszer-egyszer ütnek, a férfiak pedig rendszeresen és azzal a céllal, hogy uralkodjanak a nők felett. A bűnügyi statisztikák is azt jelzik világszerte, hogy a családtagok ellen elkövetett bűncselekmények – így a partnerbántalmazás – elkövetői is túlnyomórészt férfiak.²⁵

A partnerbántalmazás megnyilvánulási formái

Amikor partnerbántalmazásról beszélünk nemcsak fizikai erőszakot értünk alatta, hanem legalább az alábbi öt, egymással gyakran átfedő erőszakfajtáról beszélünk:

1. fizikai erőszak (verés, rugdosás, késelés, pofon, éheztetés, alvásmegvonás, elzárás, betegség okozása);
2. lelki erőszak (zsarolás, mások előtti megalázás, kedvenc tárgy, társállat megsemmisítése, gyerek megsemmisítésével, öngyilkossággal való fenyegetés, elvégzett munka állandó kritizálása, partner követése mindenhol, állandó telefonálgatás, más levelének felbontása, telefonjának lehallgatása, betegséggel való sakkban tartás)
3. szóbeli erőszak (lehülyezés, a másik csoport-hovatartozására utaló szitkozódás: kurvázás, buzizás, zsidózás, cigányozás stb., ordibálás, fenyegetőzés)
4. gazdasági erőszak (közös bankszámla feletti aláírási jog, házimunka el nem ismerése vagyongosztásnál, ezekkel való zsarolás)
5. szexuális és reprodukív erőszak (nemi erőszak, óvszerhasználat elutasítása, nem kívánt terhesség és nemi úton terjedő betegségek elleni védekezés egyéb akadályozása, kieroszakolt abortusz)

Természetesen ezek az erőszakfajták összefüggésben vagy átfedésben állnak egymással. Például az UNICEF egyik tanulmánya szerint a fizikai erőszakot mindig kíséri lelki erőszak, és a túlélők és áldozatok szerint ez az, ami igazán pusztító a fizikai bántalmazásban.²⁶ A nemi erőszak túlélői pedig arról számolnak be, hogy halálfélelmet élnek át az erőszak közben, ami jelzi, hogy a szexuális erőszak valójában a kínzás, vagyis a fizikai erőszak egyik fajtája. A nemi erőszak a széles értelemben vett bántalmazásnak az az – emberölést leszámítva talán leg súlyosabb következményekkel járó- esete, ahol a fenti öt típus szinte szükségszerűen, együtt jár. Ugyanígy nehéz elképzelni, hogy az a verbális erőszak, amely –közvetlenül- az áldozat képességeit, becsületét támadja, ne okozna lelki sérelmet is egyúttal.

A partnerbántalmazás okai

Nincs egyetértés a témával foglalkozó különböző politikai és elméleti beállítódású emberek között arról, hogy miért létezik partnerbántalmazás. Sokan például azt az elméletet támogatják, hogy a férfi alkoholfogyasztása az ok, vagy hogy a bántalmazó férfiak nem tudják kifejezni a dühüket, és az azért csap át erőszakba. Mások azt mondják, hogy a nőnek el kellene fogadnia másodrendű szerepét a kapcsolatban, és nem kellene irányításra törekednie, ami provokálja a férfit. Ha elfogadjuk azt a korábban kifejtett álláspontot, hogy a partnerbántalmazás valójában egy szélesebb társadalmi probléma – a nők férfiakkal szembeni hátrányos helyzetének – része, akkor ezek az okok inkább olyan indokoknak tűnnek, amelyek felmentik a férfiakat a bántalmazásért való felelősségvállalás alól. Ha azt állítjuk, hogy a férfi az alkohol miatt verekszik, akkor eltűnik a partnerbántalmazás szélesebb kontextusa, hogy a társadalom – például a rendőri be nem avatkozással – megengedi a férfi számára az erőszakot. Márpedig a már emlegetett struktúrális erőszak egyik fontos jellemzője éppen az, hogy a társadalmi környezet (rokonoktól a szomszédokon át egészen az állami, például büntülődőző szervekig) elnéző, vagy éppenséggel bátorító hatása tovább erősíti a bántalmazó azon hitét, mely szerint magatartása elfogadható. Elvész az is, hogy a férfinak haszna származik abból, ha veri a feleségét, például az lesz, amit ő akar. Ha a bántalmazó férfiakról azt hisszük, nem tudják menedzselni a dühüket, az úgy állítja be őket, mintha nem lennének felelősek az áldozatok sérüléseiről. És ha a nők öntudatosságát tesszük meg a partnerbántalmazás kiinduló okának, azzal azt az abszurd helyzetet hozzuk létre, hogy a nőt okoljuk azért az erőszakért, amit egy férfi ellene követett el, arról nem is beszélve, hogy szentesítjük az egyenlőtlenséget. A partnerbántalmazás oka az, hogy a bántalmazó férfiak azt gondolják, hogy joguk van a partnerük fölött uralkodni.²⁷ Bár talán sok bántalmazó férfiról elmondható, hogy iszik, ez korántsem mindegyikre igaz. Talán előfordul, hogy nem tudják kezelni az indulataikat, mégis kevés az olyan örült bántalmazó, aki kész a főnökét vagy a barátait megtámadni. A legtöbb bántalmazó pontosan tudja, hogy a felesége és a gyerekei vannak olyan alárendelt helyzetben, hogy megengedhesse velük szemben az erőszakot. Azonban a bántalmazás összes esetében megtalálható a bántalmazó férfinak az a meggyőződése, hogy joga van uralkodni a partnere fölött. Így ez a bántalmazás szükséges feltétele.

A férfinak azt a meggyőződését, hogy joga van a partnere fölött uralkodni, több hagyomány és a társadalmi berendezkedés több eleme támogatja. Ezeket a tényezőket a következőképpen foglalja össze az UNICEF.

2. táblázat A partnerbántalmazás okai az UNICEF szerint ²⁸	
Kulturális	<ul style="list-style-type: none"> • Nemi szocializáció • A nemeknek megfelelő viselkedésre vonatkozó előírások • A kapcsolatokban elvárt szerepek • A férfiak veleszületett felsőbbrendűségébe vetett hit • A férfiaknak a nők és lányok felett tulajdonjogot biztosító értékek • Az a hit, hogy a család a magánszféra része, és a férfiak uralják • Házassággal kapcsolatos szokások (hozomány) • Az erőszak, mint a konfliktuskezelés módszerének elfogadottsága
Gazdasági	<ul style="list-style-type: none"> • A nők férfiktól való gazdasági függése • A nők korlátolt hozzáférése a készpénzhez és a hitelhez • A megözvegyülés vagy válás után az öröklésre, tulajdonjogra, a közösségi földek használatára és fenntartására vonatkozó diszkriminatív jogszabályok

	<ul style="list-style-type: none"> • A nők korlátozott hozzáférése a formális és nem formális munkavállaláshoz • A nők korlátozott hozzáférése az oktatáshoz és továbbképzéshez
Jogi	<ul style="list-style-type: none"> • A nők alacsonyabb státusza az írott jogban vagy a joggyakorlatban • A válásra, gyerekelhelyezésre és öröklésre vonatkozó jog • A nemi erőszak és a családon belüli erőszak jogi meghatározása • Az, ahogy a rendőrség és a jogászok érzéketlen a nőkkel és lányokkal szemben
Politikai	<ul style="list-style-type: none"> • A nők alulreprezentáltsága a hatalomban, politikában és a médiában, valamint a jogi és egészségügyi szakmákban • Hogy nem veszik komolyan a családon belüli erőszakot • Az a hit, hogy a család magánterület, amely az állami beavatkozásokon felül áll • A fennálló rend vagy a vallások törvények megváltoztatásától való félelem • A nők mint politikai erő korlátozott szervezettsége • A nők korlátozott részvétele a szervezett politikai rendszerekben

Amint látható, az UNICEF is társadalmi és nem egyéni okokat említ a partnerbántalmazás mögött. Amint már korábban is rámutattunk, az ENSZ szervezetei általában is a szerint a meggyőződés szerint működnek, hogy a nők elleni erőszak – és azon belül a partnerbántalmazás – strukturális erőszak. Hátrányba hozza a nőket a férfikkal szemben, és ugyanakkor táplálkozik is azokból a nézetekből, miszerint a férfiak felsőbbrendűek, vagy a nőknél nagyobb politikai vagy gazdasági hatalom jár nekik.

Összefoglaló

Ez az esszé amellet a nézet mellett érvelt, hogy a partnerbántalmazás strukturális erőszak. Mint ilyen, egyszerre táplálkozik a nők férfikkal szembeni hátrányos helyzetéből, és az ezt természetesként beállító hiedelmekből, és járul hozzá ennek a hátrányos helyzetnek és ezeknek a hiedelmeknek a fennmaradásához. Az esszé egyértelműen megnevezi, hogy a partnerbántalmazás haszonélvezői és elkövetői férfiak. Egyrészt a statisztikai adatok azt mutatják, hogy a bántalmazók férfiak, másrészt a férfiaknak pénzben és politikai hatalomban jól mérhető előnye van a nőkkel szemben. Széles körben osztják azt a feltételezést – például az ENSZ is –, hogy a férfiak jogtalan előnyei pont a nők elleni erőszakból, illetve a partnerbántalmazásból származnak.

Az esszé azt is bemutatta, hogy a partnerbántalmazás és a nők elleni erőszak világszerte és Magyarországon is súlyos társadalmi probléma. Amellet, hogy nagyszámú áldozatot követel, hátráltatja a nők egyenjogúságát és érvényesülését. Ahogy az ENSZ és az Európa Tanács idézett dokumentumai is elismerik, a nők elleni erőszak és azon belül a partnerbántalmazás emberi jogi probléma, és így hasonló az etnikai, vallási vagy szexuális kisebbségek ellen elkövetett erőszakhoz.

- ¹ Az ENSZ jelentése a nőkkel kapcsolatos 4. világkonferenciáról, Pekingi Nyilatkozat és Cselekvési Platform – Peking, 1995. szeptember 4-15. (A/CONF.177/20). <http://www.un.org/esa/gopher-data/conf/fwcw/off/a--20.en>, 112. cikk.
- ² A Miniszterek Bizottságának R (2002) 5. sz. ajánlása a tagállamok felé a nőknek az erőszakkal szembeni védelméről. http://www.coe.int/T/E/Human_Rights/Equality/PDF_Rec%282002%295_Hungarian.pdf
- ³ Judith Lewis Herman (2003) *Trauma és gyógyulás. Az erőszak hatása a családon belüli bántalmazástól a politikai terrorig*. Háttér Kiadó – Kávé Kiadó – NANE Egyesület, Budapest.
- ⁴ Morvai Krisztina (2003) *Terror a családban. A feleségbántalmazás és a jog*. Kossuth Kiadó, Budapest.
- ⁵ 1997. évi LXXIII. Törvény a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény módosításáról.
- ⁶ Az ENSZ jelentése a nőkkel kapcsolatos 4. világkonferenciáról, Pekingi Nyilatkozat és Cselekvési Platform – Peking, 1995. szeptember 4-15. (A/CONF.177/20). <http://www.un.org/esa/gopher-data/conf/fwcw/off/a--20.en>, 118. cikk.
- ⁷ Az erőszak és agresszió megkülönböztetése eredetileg Szil Pétertől származik, Szil Péter *Miért bántalmaz? Miért bántalmazhat?* Habeas Corpus Munkacsoport, Budapest 2005.
- ⁸ WHO (1997) *Violence Against Women: A Priority Health Issue*, WHO, <http://www.who.int/gender/violence/prioreng/en/index.html>, 2006.04.26.
- ⁹ UNIFEM (é.n.) *Violence Against Women – Facts and Figures*, UNIFEM, New York.
- ¹⁰ World Bank, *World Development Report: Investing in Health*, New York, Oxford University Press, 1993, idézi UNIFEM, *Violence Against Women – Facts and Figures*, UNIFEM, New York, é.n.
- ¹¹ Vlachova, Biason (szerk.) *Women in an Insecure World*, Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces, 2005. Idézi: UNIFEM, *Violence Against Women – Facts and Figures*, UNIFEM, New York, é.n.
- ¹² Pongrácz György és Tóth István György (szerk.) *Szerepváltozások. Jelentés a nők és férfiak helyzetéről 1999*. TÁRKI és a Szociális és Családügyi Minisztérium Nőképviselési Titkársága, idézi: TÁRKI Női Adattár, <http://www.tarki.hu/adatbank-h/nok/pdf/fuggelek8-13.pdf>, (334). 2006.04.07.
- ¹³ Zafir Mihály (szerk.) *Életszínvonal 1988–1997*. Budapest, KSH, 1998. Idézi: TÁRKI Női Adattár, <http://www.tarki.hu/adatbank-h/nok/pdf/fuggelek1-7.pdf>, 305. 2006.04.07.
- ¹⁴ Munkaügyi Adattár 1992–1998. Idézi: TÁRKI Női Adattár, <http://www.tarki.hu/adatbank-h/nok/pdf/fuggelek8-13.pdf>, (329). 2006.04.07.
- ¹⁵ Frey Mária (1999) *Nők a munkaerőpiacon*. In: Pongrácz György és Tóth István György (szerk.) *Szerepváltozások. Jelentés a nők és férfiak helyzetéről 1999*. TÁRKI és a Szociális és Családügyi Minisztérium Nőképviselési Titkársága. Idézi: TÁRKI Női Adattár, <http://www.tarki.hu/adatbank-h/kutjel/pdf/a572.pdf> (7) 2006.04.07. Kiemelés az eredetiben.
- ¹⁶ TÁRKI Női Adattár, <http://www.tarki.hu/adatbank-h/nok/pdf/fuggelek8-13.pdf>, (356 és 357). 2006.04.07.
- ¹⁷ United Nations (2000) *The World's Women. Trends and Statistics*. United Nations, New York.
- ¹⁸ U.o.
- ¹⁹ U.o.
- ²⁰ Moreno et al. (2005) *Multi-Country Study on Women's Health and Domestic Violence against Women*, Geneva, WHO, idézi UNIFEM (é.n.) *Violence Against Women – Facts and Figures*, UNIFEM, New York.
- ²¹ UNIFEM (é.n.) *Violence Against Women – Facts and Figures*, UNIFEM, New York.
- ²² Tóth Olga (1999) *Erőszak a családban*. TÁRKI Társadalompolitikai Tanulmányok 12. Budapest, TÁRKI, idézi Női Adattár, <http://www.tarki.hu/adatbank-h/nok/pdf/fuggelek8-13.pdf>, (356 és 357). 2006.04.07.
- ²³ Morvai Krisztina (2003) *Terror a családban. A feleségbántalmazás és a jog*. Kossuth Kiadó, Budapest.
- ²⁴ Virág György (2004) *Szexuális erőszak* In: Virág György (szerk.) *Áldozatok és vélemények*, OKRI, Budapest, 2004, 71–83.
- ²⁵ Kuszing Gábor (2005) *Statisztikai adatok a partnerbántalmazásról*, ebben a kötetben.
- ²⁶ UNICEF (2000) *Domestic Violence Against Women and Girls*, UNICEF Innocenti Research Center, Florence.
- ²⁷ Az itt található gondolatmenet nagyban támaszkodik Szil Péter gondolataira: Szil Péter (2005) *Miért bántalmaz? Miért bántalmazhat?* Habeas Corpus Munkacsoport, Budapest. Hasonlóan érvel Morvai Krisztina: Morvai Krisztina (2003) *Terror a családban. A feleségbántalmazás és a jog*. Kossuth Kiadó, Budapest.

²⁸ UNICEF (2000) Domestic Violence Against Women and Girls, UNICEF Innocenti Research Center, Florence.